

Міністерство освіти і науки України
Департамент науки і освіти
Харківської обласної державної адміністрації
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

(повне найменування вищого навчального закладу)

Психолого-педагогічний факультет

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

Кафедра педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

магістр
(освітній ступінь)

На тему **Психологічні особливості пізнавальних процесів студентів:
шляхи та засоби розвитку**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 21-пп/з
спеціальності

053 «Психологія»

(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

Соколова В.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник Бужинська С.М.

(прізвище та ініціали)

Рецензент Шукалова О.С.

(прізвище та ініціали)

Харків – 2019

ВСТУП

Актуальність та доцільність дослідження. Докорінні зміни в суспільстві, що стали наслідком глобалізаційних процесів в усіх сферах життєдіяльності людини, перетворили інформацію на потужний регулятор світових відносин, неоціненний ресурс, володіння яким надає особистості серйозні переваги, у тому числі й у професійній діяльності. Відтак перед ЗВО України нині постають завдання щодо підготовки фахівців, які б не лише володіли ґрунтовними теоретичними і практичними знаннями, але могли якісно та швидко опрацьовувати отриману інформацію, легко адаптуватися в постійно зростаючому інформаційному просторі. Зокрема, це означає формування в студентів вміння оперативно аналізувати інформацію, швидко відкидати незначне, зберігати у свідомості важливі та актуальні знання, тісно пов'язані із мнемічною діяльністю, яка безпосередньо задіяна у мисленневих процесах та опрацьовує весь накопичений інформаційний багаж особистості.

Тому, актуальним завданням сьогодення є розвиток та формування в студентів ефективної мнемічної діяльності та мислення. Дослідження мислення та мнемічних процесів відноситься до малорозроблених напрямів психології. Переважне значення набуває проблема діагностики, розвитку пам'яті та мислення у студентському віці. Мислення активно бере участь у процесах запам'ятовування і відтворення знань, процеси мислення складають основу запам'ятовування. Мислення – це не замкнений окремий світ у нашій психіці, воно тісно пов'язане з іншими психічними явищами. Оскільки зв'язок мислення з іншими психічними явищами, а особливо з пам'яттю, нерозривний, це посилює наш інтерес та необхідність пізнання механізмів їхнього розвитку і можливого коригування в студентів різних вікових категорій.

Студентство – це особлива соціальна категорія, специфічна спільність людей, організаційно об'єднаних інститутом вищої освіти. У соціально-психологічному аспекті студентство порівняно з іншими групами населення вирізняється найбільш високим рівнем пізнавальної мотивації. Це – спільність,

яка характеризується найвищою соціальною активністю і досить гармонійним поєднанням інтелектуальної та соціальної зрілості.

Порівняно з іншими віковими групами для юнацького віку характерна найвища швидкість оперативної пам'яті й переключення уваги, вирішення вербально-логічних завдань тощо. У студентському віці відбуваються як об'єктивні, так і суб'єктивні зміни всистемі якостей особистості. Саме в цей період життя людина виявляє найбільш високі показники розумового розвитку. Для студентства характерним є структурування інтелекту, удосконалення процесів пам'яті, мислення, уваги, формування власного способу життя, вибір й отримання професії, засвоєння професійних і соціальних ролей.

Основними складовими інтелектуальної діяльності студента є сприймання, зосередженість, пам'ять, мислення, мовлення, уява, увага, що пов'язані між собою та базуються на розвиткові певних психічних можливостей студента. У становленні особистості студента провідну роль відіграють освіта (об'єм засвоєних знань, загальний рівень інформації) і навчання, тобто діяльність, спрямована на засвоєння знань, умінь і навичок. Саме тому в структурі інтелекту вагоме місце посідають мислення та пам'ять.

Свого часу на виокремленні психологічних аспектів мислення наголошували такі відомі науковці, як Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, Г. С. Костюк, С. Л. Рубінштейн, О. К. Тихоміров, О. В. Скрипченко тощо. Слід також відзначити важливий внесок українських психологів (В. В. Клименка, А. Б. Коваленко, Г. С. Костюка, О. І. Кульчицької, І. Т. Кучерявого, С. Д. Максименка, В. О. Моляко, В. А. Роменця, М. Л. Смольсон та ін.) у розробку теорії творчого мислення, зокрема і в руслі професійної діяльності.

Дослідження творчого мислення в зарубіжній психології проводилося відомими психологічними школами і течіями, які пояснювали його через систему концептуальних схем і понять. Серед них варто виділити Вюрцбургську школу (О. Зельц, О. Кольпе, К. Марбе); гештальтпсихологію (М. Вертгеймер, К. Дункер, В. Келер, К. Кофка, Н. Майер, Л. Секей); теорії бісоціацій мислення і біхевіоризм (У. Торндайк, Д. Уотсон, С. Холл);

психоаналіз (З. Фрейд, К. Юнг); емпіричну суб'єктивну психологію тощо. Як зазначає Л. А. Мойсеєнко, активні дослідження творчого мислення у вітчизняній психології здійснювалися під керівництвом С. Л. Рубінштейна та О. М. Леонтєва.

В даний час також проведені фундаментальні дослідження щодо загальних принципів організації процесів і функцій пам'яті як саморегулюючої системи (П. К. Анохін, С. П. Бочарова, Р. М. Грановська, В. П. Зінченко, В. Я. Ляудіс, Т. Б. Хомуленко); теорії структури навчальної діяльності (П. Я. Гальперін, В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін, С. Д. Максименко та ін.); положення про особистість як активного суб'єкта діяльності і поведінки (Б. Г. Ананьєв, С. Л. Рубінштейн, В. О. Татенко), а також дослідження механізмів пам'яті (В. К. Вілюнас, Є. А. Громова, Є. П. Ільїн, М. А. Кузнецов).

Отже, аналіз літературних джерел дозволив нам стверджувати, що для успішності студента необхідним є досить високий рівень загального інтелектуального розвитку, зокрема сприйняття, уяви, пам'яті, мислення, рівня володіння логічними операціями, широти пізнавальних інтересів і професійних мотивів.

Студентський вік – це пора складного структурування інтелекту, здійснення найвищих інтелектуальних досягнень. Тому під час навчання у вищій школі за наявності сприятливих умов відбувається розвиток усіх рівнів пізнавальних процесів студента, зокрема, пам'яті та мислення.

Таким чином, актуальність, значення досліджуваної проблеми, недостатній рівень її теоретичної та практичної розробленості, потреби вдосконалення засобів для розвитку мнемічних здібностей та мислення студентів, обумовили вибір теми магістерського дослідження *«Психологічні особливості пізнавальних процесів студентів: шляхи та засоби розвитку»*.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка психологічних особливостей мислення та пам'яті у студентському віці, шляхів та засобів їх розвитку.

Відповідно до мети, об'єкту, предмету визначено основні завдання дослідження:

- 1) Теоретичний аналіз та узагальнення наукових підходів до дослідження мислення та пам'яті у студентському віці;
- 2) Узагальнити теоретичні підходи до характеристики особливостей мислення та пам'яті у студентів;
- 3) Дослідно-експериментальним шляхом виявити особливості динаміки мислення та пам'яті у студентському віці.
- 4) Розробити та апробувати програму цілеспрямованого розвитку мислення та пам'яті у студентському віці та перевірити її ефективність.

Гіпотеза: у своєму дослідженні ми виходимо з припущення про те, що впровадження засобів цілеспрямованого розвитку мислення та пам'яті є ефективним для розвитку та підвищення продуктивності розумової діяльності студентів, а також створюють додаткові умови для формування та покращення якості процесів пам'яті та мислення.

Об'єкт дослідження: мислення та пам'ять у студентському віці.

Предмет дослідження: цілеспрямоване формування мислення та пам'яті у студентському віці.

У ході реалізації завдань дослідження було використано комплекс методів:

теоретичні: аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури, синтез наукових підходів до проблеми дослідження, систематизація проаналізованого матеріалу та його узагальнення;

констатуючий експеримент (визначення особливостей мнемічних та мисленневих процесів, показники рівнів розвитку мислення та пам'яті у студентському віці);

формуючий експеримент (реалізація розробленої розвивальної програми та визначення її ефективності);

методи математичної обробки даних: порівняльна статистика, кореляційний аналіз.

Статистичний аналіз здійснювався за допомогою пакету статистичних програм STATISTICA 10.

Діагностика особливостей розвитку мислення та пам'яті у студентському віці здійснювалась на основі комплексу методик, які включили в себе: методика І. М. Луціхіної (дослідження вербальної і образної швидкості, вербальної та образної гнучкості); методика «9 фігур» Р. С. Немова (вивчення зорової пам'яті); методика «Заучування 10 слів» О. Р. Лурії (вивчення слухової пам'яті); методика дослідження довільного запам'ятовування Т. Б. Хомуленко та О. В. Скориніної (вивчення словесно-логічної пам'яті).

Апробацію результатів дослідження здійснено під час проведення психологічного експерименту, а також шляхом оприлюднення теоретичних та практичних висновків та узагальнень під час виступів на конференціях: міжнародної науково-практичної конференції: «SCIENTIFIC DISCOVERIES: PROJECTS, STRATEGIES AND DEVELOPMENT» (м. Едінбург, Шотландія, 2019 рік); студентської науково-практичної конференції «Інноваційні підходи до організації освітнього процесу в педагогічному ЗВО» (м. Харків, 2019).

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось протягом 2018 – 2019 н.р. Загальна кількість досліджуваних – 40 осіб. Емпіричне дослідження проводилось на базі Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. До складу експериментальної вибірки увійшло 20 студентів віком від 18 до 21 року. До участі в експерименті були залучені студенти різних факультетів, зокрема 20 студентів факультету соціально-педагогічних наук та іноземної філології та 20 студентів психолого-педагогічного факультету. Основними умовами до формування вибірки був студентський вік досліджуваних, рівень їх академічної успішності, і те, що вони являються студентами різних спеціальностей. У перевірці ефективності розвивальної програми взяли участь студенти 2 груп (20 студентів контрольної групи психолого-педагогічного факультету та 20 студентів експериментальної групи факультету соціально-педагогічних наук та іноземної філології).

Структура й обсяг роботи обумовлені логікою наукового пошуку. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків й списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 159 сторінок, з них 139 сторінки основного тексту. Робота містить 28 таблиць та 25 рисунки. Список використаної літератури вміщує 65 найменувань. У роботі представлено 19 додатків на 20 стор.